

PRIMIJEJENA PSIHOLINGVISTIKA RENZA TITONEA

1. UVOD

Renzo Titone autor je više od trideset djela iz psihologije, didaktike, primijenjene lingvistike i psiholingvistike. Piše na engleskom i na talijanskom jeziku, a mnoga su mu djela prevedena na španjolski, francuski, poljski i ruski jezik. Po eksperimentalnoj važnosti treba istaknuti autorova istraživanja o psiholingvističkoj i kontrastivnoj analizi poteškoća talijanskih učenika u opažanju engleskih i francuskih fonema (1960), proučavanje pogrešaka talijanskih učenika u engleskoj transkripciji (1964) i istraživanja o nekim psiholingvističkim problemima prevođenja (1969). Danas Titone istražuje didaktiku gramatike, bavi se karakterističnim pogreškama talijanskih učenika u materinskom jeziku i proučava odnos indeksa leksičke frekvencije i frazeologije u engleskom jeziku. U svom znanstvenom i istraživačkom radu pod utjecajem je američke psiholingvistike. Boravio je u Americi i predavao na Sveučilištu za jezike i lingvistiku u Washingtonu. Kao rezultat toga rada nastala je i knjiga »Primijenjena psiholingvistika«. U tom dijelu autor nas na temelju bogatog poznavanja psiholingvističke i lingvističke literature uvodi u pitanja koja zaokupljaju vodeće stručnjake psiholingviste.

U ovom prikazu upoznat ćemo se s Titoneovim idejama o primjeni psiholingvistike u nastavi jezika.

2. ULOGA PSIHOLINGVISTIKE U NASTAVI JEZIKA

Nastava je ciklički proces akcije i reakcije, pa je, prema tome, komunikacija osnova za nastavu svakog predmeta. Osobita je važnost komunikacije u nastavi jezika jer je govorno ponašanje učenika neprestano uvjetovano načinima poticaja koje upotrebljava nastavnik. Prema tome, nastava je regulirana međusobnim utjecajem nastavnika i učenika. Predmet nastave jezika je komunikacija, tj. živi jezik u djelovanju. Analiza psihičkih mehanizama koji djeluju u strukturi živog govora, bilo na sinkronoj razini, bilo na razini uzastopnosti, mogla bi objasniti strukturu didaktičkog procesa i omogućiti bolje planiranje, pa, prema tome, i konačno bolje rezultate u nastavi. Odatle proizlazi potreba da se točno protumače i analiziraju svi faktori koji utječu na reakcije učenika na nastavnikove poticaje. Dok lingvistika promatra gotov proizvod govora, tj. lingvistički sustav u njegovoj složenosti, psiholingvistika ispituje sam proces kodiranja i dekodiranja u govornom činu, tj. živ jezik kao sistem u djelovanju.

Predmet psiholingvističkog istraživanja vrlo je složen. Elementi komunikacije mogu se analizirati sa stajališta sinkronijske psiholingvistike (proučava činjenice kako se pojavljuju izravnim promatranjem, npr. proučava emotivni naboj riječi, rečenice, vrijednost stanki, kolebanja itd.), dijakronijske psiholingvistike (bavi se promjenama govornog ponašanja kroz prilično značajna vremenska razdoblja, proučava npr. uvođenje novih izražajnih obrazaca, napuštanje riječi ili struktura, promjene u ponašanju govornika koji je napre-

4. PROBLEMI U PSIHOLOGIJI UČENJA DRUGOG JEZIKA

Istraživanje problema u psihologiji učenja drugog jezika ima svoje prednosti u tome što se to učenje, prema tome, i istraživanje, odvija u zatvorenoj sredini (školi), pa se i rezultati mogu lakše kontrolirati. Takvo učenje započinje od nule, a postižu se objektivno provjerljivi rezultati. U istraživanju ima i poteškoća. Učenje novog jezika neizbježno je pod utjecajem operativnog posjedovanja materinskog jezika. Promatranje napretka proteže se kroz dugo vremensko razdoblje jer je učenje jezika dugotrajan proces. Problematika koja se odnosi na ličnost učenika, kao i međusobno djelovanje učenika i predmeta učenja vrlo je široka.

Mogli bismo se zapitati jesu li problemi pri stjecanju prvog i drugog jezika isti; ako pak nisu, koje su sličnosti i razlike. Istraživanja su pokazala da je motivacija pri stjecanju drugog jezika slabija od motivacije pri stjecanju prvog jezika. Sposobnost kontrole nad procesom učenja drugog jezika veća je zbog posjedovanja već jednog jezičnog sustava, sustava materinskog jezika. Stjecanje nekih izražajnih sposobnosti kod drugog jezika nije postupno (kao kod prvog), već se odvija skokovito (Dodson). Različit je i odnos između označitelja i označenog. Dijete u materinskom jeziku uspostavlja izravne odnose između jezika i stvarnosti. Pri učenju drugog jezika uspostavlja se odnos između drugog jezika i pojmovnog tumačenja na materinskom jeziku, a tek kasnije, kad je govornik svladao drugi jezik, uspostavljaju se izravni i automatski odnosi između drugog jezika i stvarnosti.

Ako je točno da strani jezik uključuje i posebne modalitete mišljenja, neophodno je da nastavnik stranih jezika tako djeluje na učenika da on ne asimilira samo jezične oblike već i načine mišljenja svojstvene mentalitetu stranog jezika. Kao posljedica toga proizlazi eliminiranje prijevoda kao posrednika i pojačavanje izravnih asocijacija između stranog jezika i mišljenja. (Time se bavio Beljajev.) Iz toga slijedi da posjedovati jezik teoretski i praktički znači steći kontrolu nad osnovnim jezičnim sposobnostima, od kojih su dvije oralne (slušajući razumjeti i govoriti), a dvije grafičke (čitajući razumjeti i pisati).

U praksi su svi nastavnici primijetili da se učenici razlikuju po ritmu učenja iako se primjenjuju iste nastavne metode. Prema tome, tu djeluju i unutrašnji faktori — faktori sposobnosti za jezik. (Taj su problem proučavali Carroll i Sapon.) Titone u svom izlaganju navodi faktore koji uvjetuju različiti uspjeh u učenju. To su:

1. poznavanje jezika (rječnika i strukture materinskog jezika)
2. interes za jezik (motivacija)
3. asocijativno pamćenje
4. asocijacija zvuk—simbol
5. sposobnost jezične indukcije (sposobnost indukcije pravila i gramatičkih osobina na osnovi primjera)
6. gramatička osjetljivost i sintaktička tečnost.

Faktori pod brojem 2, 3 i 5 prema autoru imaju veću važnost od onih pod brojem 1, 4 i 6. Poznavanje faktora koji pozitivno utječu na uspjeh u učenju omogućava bolje prilagođivanje didaktičkih podražaja, tako da su i rezultati takve nastave bolji.

Učenje jezika uvlači u proces čitavu ličnost učenika, njegovu inteligenciju, motivaciju, emocije, mišićnu artikulaciju i svijest o vlastitoj ličnosti. Upravo je

zato i razumljivo što učenje u svojoj početnoj fazi pokazuje podudarnosti s terapeutskom situacijom u kliničkoj psihologiji. Učenje novog jezika dovodi učenika do stanja tjeskobe, nesigurnosti i straha. Čitav psihosomatski organizam izravno sudjeluje u prvom stupnju učenja jezika. Kompleks straha manji je kod djece pa se autor zalaže za rano započinjanje učenja jezika. Idealna početna dob za učenje drugog jezika je od četvrte do osme godine, a najbolji se uspjeh predviđa u razdoblju od osme, devete i desete godine jer mozak djeteta ima tada posebnu sposobnost prijemljivosti. Cilj je nastavnika u procesu učenja drugog jezika: pružiti pomoć učeniku tako da ga postepeno osposobi za postizavanje sve veće jezične samostalnosti.

5. PROBLEMI U PSIHOLOGIJI NASTAVE JEZIKA

U nastavi jezika ipak još mnogi problemi ostaju otvoreni (npr. kako predvidjeti uspjeh određenog tečaja stranog jezika, problem uvjetovanja, problem interferencije s prvim jezikom itd.). No didaktičaru je danas možda najveći problem kako navesti učenike da od fiksne upotrebe zapamćenog gradiva prijeđu na slobodnu primjenu tog istog gradiva, tj. kako da se prijeđe iz stanja kad jezik kontrolira učenika u stanje kad učenik kontrolira jezik. Da bi se dobio odgovor na to pitanje, treba odgovoriti na drugo pitanje: kako govornik usvaja funkcionalne strukture u svom materinskom jeziku, tj. kako usvaja živu gramatiku? To pak pretpostavlja psihološku analizu procesa, po kojem govor poprima svoj oblik pretvarajući se u obavijest. Tu se ne govori o teoretskoj gramatici, već o živoj gramatici, o sustavu koji riječima daje potpuno značenje. Ta se gramatika postupno usvaja preko nasljedovanja i indukcije, a nakon toga se deduktivno primjenjuje u govornom činu. Koja je, dakle, uloga nastave gramatike u našim školama? Na srednjem stupnju učenja jezika treba stvoriti kod učenika pravi i djelotvoran osjećaj za jezik. Treba mu omogućiti da sam stvara ispravne konstrukcije, da razumije i da posjeduje intuitivnu svijest o smjeru govornog tijeka. Na naprednom stupnju treba stvarati sistematsku svijest o strukturi.

6. ZAKLJUČAK

U zaključku bi trebalo istaknuti dobre i loše strane Titoneove primijenjene psiholingvistike. Autor u svojoj knjizi ne dolazi do bitno novih postavki i teorija. Njegova se znanstvena istraživanja temelje na bogatom poznavanju lingvističke i psihološke literature. Karakteristika mu je znanstveni oprez u izvođenju zaključaka i otvorenost prema znanstvenim idejama svih škola i pravaca. Sve postavke želi provjeriti eksperimentalno, a to je zapravo i najispravniji put za postizavanje znanstveno provjerenih rezultata. Titone u svom djelu izriče vjeru u napredak znanstvenih metoda i u mogućnost curadnje psihologa i lingvista u pronalaženju novijih i boljih metoda u nastavi stranih jezika. Nastavnici stranih jezika moraju biti svjesni svoje misije »jer je učenje govora duhovno i socijalno rađanje čovjeka i njegove личности«. A sam autor kaže u svom predgovoru jugoslavenskom izdanju »Primijenjene psiholingvistike«: »Ako postoji cilj, koji danas svi želimo dostići, to je opći mir, koji se može postići i jezičnim razumijevanjem. Djelotvorna nastava jezika sigurno može pridonijeti ujedinjavanju naroda. A takva nastava može se koristiti dragocjenim doprinosima i dobro postavljenog psihološkog shvaćanja. Jezik nije za nas apstraktni sustav, već oblik života.«